

Piotr Stańczyk

Uniwersytet Gdański

**Recenzja książki Tomasza Szkudlarka:
On the Politics of Educational Theory
(New York–London: Routledge 2017), ss. 144**

Kontakt:	Piotr Stańczyk pedps@univ.gda.pl
Jak cytować:	Stańczyk, P. (2017). Recenzja książki Tomasza Szudlarka: On the Politics of Educational Theory (New York–London: Routledge 2017), ss. 144. <i>Forum Oświatowe</i> , 29(1), 241–245. Pobrano z: http://forumoswiatowe.pl/index.php/czasopismo/article/view/541
How to cite:	Stańczyk, P. (2017). Recenzja książki Tomasza Szudlarka: On the Politics of Educational Theory (New York–London: Routledge 2017), ss. 144. <i>Forum Oświatowe</i> , 29(1), 241–245. Retrieved from http://forumoswiatowe.pl/index.php/czasopismo/article/view/541

Recenzowana książka Tomasza Szudlarka jest pozycją długo oczekiwaną, gdyż wiele czasu upłynęło od ukazania się na rynku wydawniczym ostatniej jego książki autorskiej *Media: szkic z pedagogiki dystansu* (1999), a jeszcze więcej od książek, które ukształtowały pokolenie młodych i będących już teraz w średnim wieku pedagogów – mam tu na myśli wspólną książkę ze Zbyszko Melosikiem *Kultura, tożsamość, edukacja: migotanie znaczeń* (1998), samodzielną książkę *Wiedza i wolność w pedagogice amerykańskiego postmodernizmu* (1993), czy wspólną z Bogusławem Śliwerskim książkę *Wyzwania pedagogiki krytycznej i antypedagogiki* (1991). Dzięki staraniom wydawnictwa Impuls z Krakowa wszystkie wczesne książki Szudlarka były wznawiane, a o popularności tego badacza świadczy fakt pięciokrotnego wznawiania wspólnej książki ze Śliwerskim (w 1992, 2000, 2009, 2010). W międzyczasie Szudlarek publikuje również książkę z badań empirycznych kierowanego przezeń zespołu (2012), a także rozliczne artykuły w renomowanych czasopismach krajowych i zagranicznych, ale to autorska i samodzielna książka stanowi formę literatury naukowej, która pozwala pozostawać sam na sam z pomysłami Autora.

Najnowsza książka Szudlarka jest – w mojej opinii – książką wyczekiwaną także dlatego, że jest – z punktu widzenia uprawianej przez Autora filozofii wychowania – książką w jakimś sensie konieczną. Dzieje się tak, gdyż w *On the Politics* Szudlarek łączy i uzupełnia rozproszone po różnych krótkich tekstach naukowych swoje pomysły, które czytane razem, ale publikowane oddzielnie, pozostawiać mogły pewne poczucie niedosytu, a nawet sprzeczności. Sam taki problem miałem z dwoma, pozornie sprzecznymi, tekstami Szudlarka (2005; 2008), które jednak – gdy sprzeczność się rozwiąże – stać się mogą płodnym poznawczo instrumentem interpretacyjnym styku rzeczywistości społecznej, który przebiega na linii wychowanie–polityka. *On the Politics* nie pozostawia już niedomówień i jest książką, w której Szudlarek szeroko omawia swoją oryginalną koncepcję relacji między wychowaniem a polityką, a przy okazji – teorią i praktyką społeczną.

Sam styl książki – pomimo operowania w trudnym obszarze filozofii edukacji – jest dość swobodny. Autor dyskutuje z wybitnymi postaciami światowej humanistyki (m.in.) Agambenem, Baczką, Benthamem, Biestą, Deleuzem, Derridą, Deweyem, Diltheyem, Eco, Foucaultem, Gramscim, Heglem, Herbartem, Lacanem, Laclau,

Marksem, Masscheleinem, Mouffe, Nietzschem, Rancière, Rousseau, Znanieckim czy z Žižkiem. Dyskusja ta ma na celu odkrycie wspólnych tropów myślenia – jest to w oryginalny sposób przeprowadzana genealogia dyskursu edukacyjnego. Będąc w centrum zainteresowania Szkudlarka Rousseau „zapowiada” logiczną konstrukcję podwójnej negacji Hegla (s. 20) oraz Hegłowską dialektykę tożsamości (s. 24) czy pedagogię niewiedzy [ang. *pedagogy of ignorance*] Rancière’a (s. 89). Herbart – którego poglądy także są szczegółowo przez Szkudlarka analizowane – „zapowiada” kognitywistyczne nastawienie w psychologii (s. 42), a jednocześnie psycho-dynamiczną koncepcję Freuda (s. 42). Tymczasem Znaniecki „zapowiada” teorię systemów społecznych Parsonsa (s. 64), a także podejście do tożsamości Giddensa (s. 64). Styl tej dyskusji, a także jej przebieg jest inspirujący, a to ze względu na to, że Szkudlarek raczej szuka elementów wspólnych niż antagonizuje teoretyków ze sobą.

Przechodząc do omówienia zawartości recenzowanej książki, Szkudlarek ma odmienny sposób myślenia o relacji między polityką a edukacją, a także praktyką i teorią, i pisze, że powszechnie raczej myśli się o pośrednim wpływie teorii na rzeczywistość społeczną, czy o tym, że system polityczny, w którym żyjemy pozostawia ślad w naszych sposobach myślenia o edukacji (s. 94). Tymczasem, Autor zaznacza, że choć oba te sposoby myślenia w analizach relacji między polityką a edukacją mogą przynosić rezultaty poznawcze, to można pójść dalej. Tak też Szkudlarek czyni, uznając, że dyskursy o wychowaniu sprzężone z polityką są sposobem konstruowania rzeczywistości społecznej (s. 94). Triada: wychowanie–polityka–społeczeństwo stanowi główny obiekt zainteresowania Autora. Namysł Szkudlarka inspirowany jest filozofią polityki Laclau z jej centralnym pojęciem pustych znaczących. Dyskurs w koncepcji Laclau ma funkcję ontologiczną, co tu oznacza, że społeczeństwo tworzy się przez język, mowę i mówienie, a obiektywność konstruowana jest przez odnoszenie się elementów znaczących do siebie. Tak działa dyskurs jako „maszyna ontologiczna” (s. 2), a książka Szkudlarka jest pedagogicznym uzupełnieniem teorii Laclau. Co jednak ważniejsze z punktu widzenia filozofii wychowania i historii idei edukacyjnych, to to, że Szkudlarek (za Žižkiem) proponuje patrzeć na teorie edukacyjne „z ukosa”, często z pominięciem centrów, a ze skupieniem uwagi na tym, co marginalne w teoriach, niekonieczne, a także niezamierzone, ignorowane czy uchylane w praktyce.

Na zawartość recenzowanej książki składa się siedem rozdziałów, aby jednak nie psuć przyjemności czytania, ale dać zadość formule recenzji, dokonam ich bardzo krótkiego streszczenia. Rozdział 1., pod tytułem „Teoria, (nie)widzialność i totalność. Teorie edukacji jako dyskursy. Zamiast wprowadzenia” (s. 1–8), stanowi wykład teoretycznych podstaw przedsięwzięcia szczegółowej analizy wybranych teorii wychowania w ich społecznym i historycznym kontekście. Rozdział 2., zatytułowany „Edukacja, społeczeństwo i naród. »Zdecydowałem się być tym, kim mnie uczyniłeś«” (s. 19–41), ma za swój przedmiot filozofię Rousseau i jest równoległą lekturą *Emila, Umowy społecznej* i *Uwag o rządzie polskim*. Pojmowanie dyskursu w kategoriach Laclau prowadzi Szkudlarka do konstatacji, że natura u Rousseau jest pustym znaczącym i, z jednej strony, „zainstalowana jest w samym centrum”, ale z drugiej „rozczarowuje swoją pustką” znaczeniową (s. 27). Rozdział 3., który poświęcony jest Herbartowi,

nosi tytuł „Dyscyplina, mechanika oraz »płynny element«” (s. 42–60). Szkudlarek proponuje w nim spojrzenie na *Pedagogikę ogólną* z perspektywy Foucaultowskiej. Wspólne wątki u Herbarta i Foucaulta to: dyscyplina, wiedza, podmiotowość, władza (s. 48), ale Szkudlarek dostrzega, przede wszystkim, że Foucault, opisując epokę Herbarta, pisze o faktach już dokonanych, a Herbart tak, jakby jeszcze nie miały one miejsca. Stąd bierze się wniosek o „retoryce postulatywnej” pedagogiki (s. 56) w konstruowaniu tego, co widzialne i niewidzialne w społecznych procesach na styku wychowania i polityki. Czwarty rozdział zatytułowany jest „Wychowanie i pozorne społeczeństwo” (s. 61–73) i ma za swój przedmiot analizę dyskursu edukacyjnego (z okresu gierkowskiej reformy edukacji) nasyconego terminologią, pochodzącą z *Socjologii wychowania* Znanieckiego. W tej części wywodu Szkudlarka szczególnie ważne jest dostrzeżenie roli ideologii w teoretycznym (i dyskursywnym) uczynieniu niesprzecznym antagonizmu społecznego w celu uzyskania totalnej koherencji (s. 69–70). W rozdziale 5., „Wiedza, edukacja i ignorancja” (s. 74–93), Autor bierze na warsztat ideę społeczeństwa opartego na wiedzy, którego koncepcja powiązana jest z ideologią neoliberalną. Szkudlarek dostrzega mechanizm dyskursywny, zgodnie z którym jeżeli ekonomia zależy od edukacji, to retroaktywnie dowodzi to, że edukacja jest w dominium ekonomii (s. 76). Ważniejsza jednak konstatacja to ta, że społeczeństwo oparte na wiedzy konsekwentnie zakłada konstruowanie ignorancji ludzkiej (s. 79–86). Rozdziały 6., „Retoryka, polityczność i edukacja w świetle teorii Laclau” (s. 94–117), oraz 7., „Teoria, tożsamość i retoryka. Podsumowanie i dyskusja” (s. 118–139), stanowią domknięcie teoretycznego wywodu oraz jego podsumowanie.

W książce Szkudlarka pojawia się pewien typ analizy, który można uznać za inspirujący w badaniu relacji między wychowaniem a polityką na różnych przykładach dyskursu pedagogicznego, nie tylko tych, którymi zajmuje się Autor. Szkudlarek czyta Rousseau w perspektywie Herbarta czy koncepcji społeczeństwa wychowującego, a tą w perspektywie koncepcji społeczeństwa opartego na wiedzy, czy filozofii Rousseau. Prawda o tych dyskursach i ich praktykach odsłania się tylko przez odniesienie ich do siebie, choćby z pozoru nie miały ze sobą nic wspólnego. Przykładem takiego myślenia jest wyprowadzony na podstawie analizy dyskursu „społeczeństwa wychowującego” z okresu gierkowskiej reformy edukacji, iż oto społeczeństwo nie jest tym (s. 73). Jeżeli czyta się różne dyskursy pedagogiczne łącznie, to pojawia się myśl, że teza, dotycząca relacji między edukacją a polityką z okresu lat 70. i 80. PRL, odnosi się do innych odmian dyskursów. Zatem, społeczeństwo nie jest tym, czym jest, choćby gdy mowa o społeczeństwie opartym na wiedzy, bo to oparte jest na konstruowaniu ignorancji (s. 79–86). Także gdy mowa o ustanowieniu natury jako centralnego punktu umowy społecznej, wszak koncepcja natury ma ściśle kulturowy charakter. Podobnie dzieje się ze społeczeństwem zorganizowanego oświecenia, które chcąc stworzyć autonomiczny podmiot, musi go uprzedmiotowić. Ten ostatni przykład, który pochodzi oczywiście z rozdziału o Herbarcie, wiąże się z kolei z inną konstatacją Szkudlarka o dwukierunkowym [ang. *bi-directional*] działaniu-myśleniu pedagogiki, które polega na stworzeniu podmiotu silnego, ale jednocześnie będącego przedmiotem interwencji (s. 74). Tak – zdaniem Szkudlarka – jest i u tytuło-

wego Emila Rousseau, w społeczeństwie wychowującym i społeczeństwie opartym na wiedzy.

Książka Szkuclarka – moim zdaniem – dynamizuje myślenie w obszarze filozofii wychowania, a jej odbiorcami powinni stać się przedstawiciele tej pedagogicznej i filozoficznej subdyscypliny. Książka Szkuclarka ważna też jest z innego powodu, a chodzi o to, że za jej sprawą rośnie ranga polskiej filozofii wychowania, której przedstawiciel publikuje w renomowanym wydawnictwie Routledge. Z drugiej jednak strony, tekst w języku angielskim może negatywnie przełożyć się na recepcję *On the Politics* w Polsce, a już szczególnie pośród adeptów pedagogiki, nauczycieli czy decydentów polityki oświatowej.

BIBLIOGRAFIA

- Cackowska, G., Kopciwicz L., Patalon M., Stańczyk P., Starego K., Szkuclarek T. (2012). *Dyskursywna konstrukcja podmiotu. Przyczynek do rekonstrukcji pedagogiki kultury*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Melosik, Z., Szkuclarek, T. (1998). *Kultura, tożsamość, edukacja: migotanie znaczeń*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Szkuclarek, T. (1993). *Wiedza i wolność w pedagogice amerykańskiego postmodernizmu*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Szkuclarek, T. (1999). *Media: szkic z pedagogiki dystansu*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Szkuclarek, T. (2005). Educational Theory, Displacement, and Hegemony. *International Journal of Applied Semiotics*, Vol. 4, No. 2, s. 109–130.
- Szkuclarek, T. (2008). Dyskursywna konstrukcja podmiotowości. „Puste znaczące” a pedagogika kultury. *Forum Oświatowe*, Numer specjalny, s. 125–139.
- Śliwerski, B., Szkuclarek, T. (1991). *Wyzwania pedagogiki krytycznej i antypedagogiki*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.